Dan POPESCU

Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu, Facultatea de Ştiinţe Economice
„Lucian Blaga“ University from Sibiu, Faculty of Economics

Saint-Simon, premier în vreme de criză?
– statutul binefăcător al muncii şi activităţilor –

Saint-Simon, Prime-Minister in Times of Crisis?
– the Benefectory Status of Work and Activities

Saint-Simon or the scholar who wanted to „put France to work” - this is the title professor Gabrielle Cardier-Rey chose for her study regarding the fFench researcher, which was published soon in the paper “Historia - thematique“. There are many papers published about the French researcher which the reader can hardly remember. Decades are gone since since the author didn't concern about Saint-Simon, but his doctrine reveals many coordinates which today are remembered by many researchers and many publications who could contribute strongly nowday to the resurrection of the world economy affected by the world crisis.

Keywords: Saint Simon, France, private property, Political Economy, Social Economy
Institution's address: Calea Dumbrăvii, nr. 19, Sibiu, România, tel.: +40-269-23.58.79
Personal e-mail: *dan.popescu@ulbsibiu.ro*

Saint-Simon sau cărturarul care a vrut „să pună Franţa la muncă“ - aşa îşi intitulează profesorul Gabrielle Cardier-Rey un studiu despre acest cercetător, publicat nu de mult în “Historia - thematique“. Mai sunt şi alte studii publicate recent sau relativ recent, despre acest mare cercetător. Nu le mai amintesc. Cum de câteva decenii şi eu m-am ocupat şi mă ocup de Saint-Simon, iar doctrina sa relevă mai multe coordonate care astăzi sunt amintite de mai mulţi cercetători şi de numeroase publicaţii de părere că ar putea contribui esenţial la ieşirea economiei lumii din criza economiei de speculaţie, mă voi referi din nou la gândirea acestui însemnat doctrinar. Evident, mai ales din ultima perspectivă amintită. Am în vedere şi faptul că se pregăteşte un jubileu - la anul se vor împlini 250 de ani de la naşterea sa - şi, cum o şcoală economică serioasă îşi aniversează corifeii, operez tocmai în această direcţie. Dacă Simonde de Sismondi dezvoltase Economia Politică cu conceptul “Economiei Sociale“ şi abordase critic procesul distribuirii bogăţiilor, tot economistul elveţian este acela care nu dusese critica până la a cuprinde în sfera ei instituţia fundamentală a societăţilor moderne. Anume proprietatea privată în economie. Aceasta o vor face însă acei economişti care au fost denumiţi“ socialişti utopici“. Ei vor promova teza maximului de producţie ca scop al organizării economice. Ei vor privi proprietatea în presupusele ei efecte asupra producţiei şi repartiţiei bogăţiilor, în evoluţia ei istorică, şi vor proclama „dărâmarea“ proprietăţii respective drept „cel mai bun mijloc de a duce la perfecţiune organizarea ştiinţifică şi industrială a societăţilor noastre moderne“. Desigur, nu doar o exagerare, ci o eroare.

Dar „Chestiunea proprietăţii a fost pusă. De aici înainte ea nu va înceta să fie la ordinea ştiinţifică a zilei“ – notează doi dintre cei mai mari profesori francezi de Economie Politică de-a lungul timpului - Ch. Gide şi Ch. Rist. Socialismul, în oricare dintre variantele sale, o va prelua...

Dar cine au fost acei „socialişti utopici“ sau „marii utopici“, cum mai sunt ei numiţi, oponenţi, alături de Sismondi, în raport cu liberalismul clasic, dar mergând cu mult mai departe decât economistul elveţian în domeniul critic, considerând societatea timpului lor ca rea şi contrară naturii oamenilor şi dorind o alta mai bună şi mai generoasă cu toţi? Dincolo de numitorul lor comun – o temeinică pregătire –, „utopiştii“, numiţi astfel mai mult din perspectiva marxist-comunistă, care nu recunoaşte evoluţia, ci doar revoluţia, chiar şi sângeroasă, au provenit din medii diferite. Francezul Saint-Simon era un aristocrat de marcă, francezul Charles Fourier era funcţionar, fiu de negustor, englezul Robert Owen fusese ucenic şi a ajuns patron. În sfârşit, un român moldovean bine apreciat în acest

cadru a fost Theodor Diamant, inginer de meserie şi provenind dintr-o pătură medie. Scopul lor a fost comun, au diferit însă, adeseori, procedeele şi mijloacele recomandate şi unele chiar aplicate.

Iată-l, dar, pe Claude Henri de Rouvroy, conte de Saint-Simon. Se naşte la Paris, în 1760, în familia celebrului Louis de Rouvroy, duce de Saint-Simon (1675 – 1755), autorul cunoscutelor „Memorii" privind viaţa de la Curte şi portretele marilor personaje ale timpului său. A primit o educaţie deosebită şi o instrucţie strălucită sub îndrumarea marelui enciclopedist D`Alembert. Tânărul Saint-Simon va avea o viaţă destul de aventuroasă. Aceasta, mai mult ca urmare a spiritului său mereu neliniştit, tot timpul iscoditor, a felului său de a fi bun şi drept în accepţia sa nemijlocită şi mai puţin în cea a clasei din care făcea parte.

Astfel, ia parte, foarte de timpuriu, la numai 16 ani, la Războiul american de Independenţă şi îmbrăţişează cariera armelor. Reîntors în Franţa, se retrage din armată şi renunţă la titlul său de mare senior. Sub influenţa Revoluţiei, a ideilor ei, va solicita să fie apelat doar „le citoyen Bonhomme" (cetăţeanul Om bun, bonom), justificând prin cele mai multe din acţiunile sale un asemenea apelativ. Îşi va reconstrui, sub Revoluţia din 1789, o bună parte din averea distrusă, prin unele speculaţii reuşite asupra bunurilor naţionale. În scurt timp însă acestea se vor vădi un eşec, iar Saint-Simon va redeveni un om destul de sărac, din nou ruinat...

Asemenea distorsiuni de tip social l-au făcut să renunţe la cariera financiară şi de om de afaceri, să se întoarcă, animat de cele mai bune intenţii, spre ştiinţă şi filozofie, să se dedice studiului scrisului şi reformelor sociale. Încă în 1799 elaborează un „Memoriu privind legarea oceanelor Atlantic şi Pacific prin istmul Panama", prefaţând, parcă, pe marele Ferdinand de Lessep în marea sa întreprindere de mai târziu. Ceva mai devreme convocase pe capitaliştii care aveau legături cu el şi le arătase necesitatea de a schimba morala, propunându-le crearea unei bănci uriaşe ale cărei venituri ar servi la executarea unor lucrări folositoare omenirii. Întreprinde călătorii de studii în Anglia, Germania, Elveţia, Italia şi întemeiază, în jurul său, o adevărată şcoală de gândire, cadru în care se remarcă Auguste Comte, Michel Chevalier, Hippolyte Carnot etc. Dar Saint-Simon va continua să sărăcească într-atât încât în 1805 îl aflăm adăpostit de un servitor al său. Are o tentativă de sinucidere în 1823 şi moare în sărăcie lucie în 1825, înconjurat şi încântat de unii dintre discipolii săi, dar dezamăgit atât de foarte modesta pensiune plătită de familia sa, cât şi de sumele modice cu care-l sprijineau unii industriaşi. Este înmormântat prin efortul fostelor sale slugi. Se spune că ultimele sale cuvinte au fost: „Pentru a face lucruri mari trebuie să fii pasionat… întreaga mea viaţă se rezumă într-o singură idee: să se asigure tuturor oamenilor cea mai liberă dezvoltare a facultăţilor lor".

Mai trebuie amintit un fapt: Saint-Simon a fost eminamente cucerit de marea personalitate a lui Napoleon Bonaparte. Avea şi de ce, sesizând în acest mare om mai întâi un geniu civil şi pe urmă un geniu militar. Tocmai de aceea, Bonaparte, prin calităţile şi, mulţi o spun, morala sa socială într-o Franţă încă îmbâcsită de peruci şi farduri, îi părea omul susceptibil de a-i realiza proiectele sale, aşa cum va scrie în „Lettres d`un habitant de Geneve a ses contemporains".

Revoluţia transformase societatea. Nu se va mai reveni la vechiul sistem, noua putere, opina Saint-Simon va trebui asumată de către o elită, profesională mai ales. Şefii vor trebui să fie noii conducători din industrie, savanţii, cercetătorii... Căderea lui Napoleon îi va dărâma multe din speranţele sale într-o astfel de ordine nouă.

În plan economic, Saint-Simon vedea necesitatea unui „mijloc de organizare a unui mare stabiliment industrial, pentru a întemeia o şcoală ştiinţifică de perfecţionare, în scopul de a contribui la progresul 'luminilor' şi la îmbunătăţirea soartei omenirii" – cum scrie în Memoriile sale. A rămas mereu devotat unui asemenea crez, deşi viaţa i-a fost mereu tumultoasă. Fusese de altfel închis ca suspect, la vestita închisoare "Sainte Pelagie", de unde a fost mai târziu eliberat.

Dar în ce direcţii, ce şi cum a creat Saint-Simon? Filozof la început, Saint-Simon a fost preocupat, tot mai mult apoi, de expunerea unor idei economice, sociale şi politice „chinuit parcă de nevoia de a da noului secol (al XIX-lea, n.n) doctrina economică care-i lipseşte" - cum remarcau Gide şi Rist. Scrierile sale cu caracter economic aparţin mai ales perioadei de după 1810, fiind concentrate precumpănitor asupra industriei şi industrialismului (concept privit într-un sens mai larg, sinonim cu munca) şi a raportului acestor concepte cu proprietatea şi întregul cadru al societăţii. Putem astfel menţiona printre lucrările sale „De la reorganisation de la Societé européene" (1814, în unele părţi ale lucrării existând şi colaborarea elevului său A. Thierry); „Politica" (1821); „Industrie" – în 4 volume (1817 – 1818) şi în colaborare cu A. Comte; "Systeme industriel" (1823-1824); "Catechisme des industries" (1829), "Oeuvres de Saint-Simon et d`Enfantin" (Paris, Dentu, 1865, carte publicată de membrii institutului Enfantin pentru executarea ultimelor voinţe ale lui Saint-Simon) etc.

Practic Saint-Simon şi-a concentrat esenţialul concepţiei sale în ceea ce s-a numit „Parabola lui Saint-Simon", celebră, reprezentată, printre altele, de un citat ce conţine *in nuce* idei deosebit de semnificative. Iată-l: „Să presupunem ca Franţa ar pierde, deodată, pe primii cincizeci de fizicieni, pe primii cincizeci de chimişti, pe primii cincizeci de filozofi, pe primii cincizeci de bancheri, pe primii două sute de negustori, pe primii şase sute de agricultori, pe primii cincizeci de fierari (şi continua astfel enumerând profesiunile industriale,

n.n). Cum aceşti oameni sunt francezii cei mai esenţialmente producători, aceia care dau produsele cele mai importante, naţiunea ar deveni un corp fără suflet în momentul în care i-ar pierde; ar intra imediat într-o stare de inferioritate faţă de naţiunile cu care este rivală şi ar continua să rămână subalternă faţă de dânsele atâta vreme cât n-ar repara această pierdere". „Dar – continuă Saint-Simon – să trecem şi la altă presupunere. Să admitem că Franţa păstrează oamenii de geniu pe care îi are în ştiinţe, în arte frumoase, arte şi meserii, dar că dânsa ar avea nenorocirea să piardă, în aceiaşi zi, pe Domnul, fratele regelui, monseniorul duce d'Angouleme (şi Saint-Simon enumeră aici pe toţi membrii familiei regale, n.n) şi să piardă în acelaşi timp pe toţi marii ofiţeri ai coroanei, toţi mareşalii, toţi cardinalii, arhiepiscopii, marii vicari şi canonici, toţi prefecţii şi sub-prefecţii, toţi funcţionarii din ministere, toţi judecătorii şi pe deasupra cei zece mii de proprietari, cei mai bogaţi printre cei care trăiesc nobil – acest accident ar întrista desigur pe francezi, pentru că sunt buni…

Dar această pierdere de 30.000 de indivizi reputaţi drept cei mai importanţi în stat ar cauza supărare numai sub raport sentimental, căci n-ar rezulta nici un rău politic pentru stat". Cu alte cuvinte, pare să spună Saint-Simon, acţiunea nobililor şi a guvernului lor oficial este cu totul superficială. Societatea ar putea să se lipsească de ei şi ar trăi tot aşa de bine. Pe când dispariţia savanţilor, a industriaşilor, bancherilor, a meseriaşilor, agricultorilor, comercianţilor etc. ar „seca chiar izvoarele vieţii şi sănătăţii, pentru că singură activitatea lor este cu adevărat fecundă şi necesară. Aceştia deţin în realitate veritabila putere creativă a naturii (şi în sensul de naţiune, n.n), ei sunt apa ei vie".

Desigur, Saint-Simon, precum şi ceilalţi „socialişti utopici", sunt în eroare excluzând proprietatea – în speţă capitalul şi pământul –, din sfera factorilor de producţie. Poate că acţionau şi limitele timpului în acest sens, mai exact o regalitate şi aristocraţie în general obosite, epuizate social în Franţa. Dar, ca un membru de marcă, foarte înalt, al acestei aristocraţii să susţină „vehement" munca şi activităţile productive, spirituale în contrast cu viaţa simandicoasă şi cu multe gesturi lipsite socialmente de orice importanţă, însemna foarte mult şi din acest motiv îl putem aprecia, consistent, pe Saint-Simon. Era, din unghiul respectiv, un realist.

Dacă „coloana vertebrală" a gândirii lui Saint-Simon privind progresul societăţii ca atare se identifică în dezvoltarea industriei, a activităţilor care produceau – ceea ce, firește, că nu era deloc rău, fiind vorba, de fapt, de o teză perenă, sunt şi detalii ale concepţiei sale care îl aşează, evident, acut, în actualitatea noastră. Desigur, când îl apreciem şi îl interpretăm pe Saint-Simon trebuie să ţinem seama că ideile sale au fost avansate cu aproape 200 de ani în urmă, că ele se raportau la experienţa unui trecut de până atunci, dar că purtau şi pecetea unui spirit vizionar incontestabil, spirit care a caracterizat şi caracterizează opera marelui gânditor francez.

Va afla un real sprijin în „Traité d'Economie Politique" al celui considerat primul profesor în lume al acestei discipline, în speţă Jean Baptiste Say. Şi Say – ca şi Saint-Simon – îşi construise lucrarea pe ideea că industria era aceea chemată să aibă primul rol în economie. Saint-Simon se despărţea însă net de Say, liberalist convins, discipol, şi uneori, chiar vulgarizator, al gândirii lui Adam Smith, atunci când afirma că „liberalismul promovat de Say nu putea asigura ordinea socială, nu avea o astfel de capacitate". Ordinea socială, susţinea Saint-Simon este strâns legată de producţie, iar producţia de stat. Statul, în calitatea pe care i-o vedea Saint-Simon, de „regulator suprem al acestei producţii", are misiunea de a organiza munca, asigurând ceea ce deja promisese. Anume „fraternitatea universală".

Este interesant că tocmai în acest sens va publica în 1814, alături de secretarul său Augustin Thierry, lucrarea „De la reorganisation européene", în care preconizează instaurarea unui parlament european supranaţional care să promoveze în modul cel mai hotărât ştiinţele, artele, comerţul şi industria. Şi din perspectiva lui Saint-Simon integrarea europeană şi instituţiile sale au, deci, înaintaşi. Dar să revenim. Prin „industrie", de fapt, Saint-Simon, aşa cum va scrie în caietele sale intitulate „L'industrie", desemna ansamblul activităţilor productive, în care nu erau incluşi rentierii, nobili, etc. Iată dar în ce context îşi va lansa, în 1819, celebra „parabolă" de care am amintit.

Şi cum textul respectiv a generat „un mare scandal", iar ducele de Berry, nepotul regelui Charles X, va fi asasinat în februarie 1820, fapt ce a produs „multă gălăgie", Saint-Simon va fi acuzat de justiţia franceză a timpului de „complicitate morală". Se va disculpa, iar procesul îi va aduce o popularitate remarcabilă. Cunoscutul Rouget de l'Isle, autorul Marseillaise-ei, va compune pentru el, în cinstea sa, o altă melodie, anume „Chant des industriels". Vor fi lângă el nemulţumit şi trist văzând dificultatea înţelegerii ideilor sale, alături de alţi discipoli, fraţii Eugène şi Olinde Rodrigues, verii celebrilor fraţi Péreire, care au contribuit substanţial la promovarea drumului de fier în Franţa.

Să mergem însă mai departe. Una dintre ideile evident conducătoare din doctrina lui Saint-Simon este cea potrivit căreia nici o societate nu este veşnică, întrucât între o societate ca atare şi industrie (activităţile productive, bazate pe folosirea forţelor productive, aşa cum înţelege „industria" Saint-Simon) apar în timp neconcordanţe inevitabile. Ele derivă – afirma gânditorul francez – din aceea că „industria", activităţile lucrative, forţele productive, oamenii din sferele respective, mijloacele şi instrumentele de lucru, ştiinţa şi tehnica, organizarea şi iniţiativa se dezvoltă sub impulsul necesităţii de mai bine, al „eliberării" oamenilor, în vreme ce societatea este înfrânată,

împiedicată de la un timp să evolueze corespunzător tocmai de interesele „trântorilor“, ale celor ce trăiesc din ceea ce alții muncesc. „Industria”, spiritul viu și proaspăt al națiunii, va ajunge în discordanță cu această societate sterilă, proces pe care Saint-Simon îl numește „trecerea de la starea organică la starea critică“. Se va ieși dintr-o astfel de contradicție printr-o nouă organizare a societății, în concordanță cu „industria“ în dezvoltare și afirmare, ulterior procesul și mecanismul repetându-se.

O asemenea alternanță, de la „stări organice“ când toate faptele, activitățile oamenilor sunt clasificate, prevăzute, ordonate de teoria generală, când țelul activității sociale este clar determinat, la „stări critice“ când încetează caracterul comun al oricărei idei, al oricărei acțiuni, orice coordonare, când societatea se manifestă doar ca o sumă gregară de indivizi ce se luptă între ei, și pe urmă trecerea din nou la „stări organice“, societate care se naște din lupta între progresul revoluției industriale și științifice și egoismul exacerbat, anarhia și concurența nu o dată neloială a capitalismului primitiv și nu numai, o astfel de alternativă a fost apreciată – și nu doar de marxiști – ca o descoperire importantă. O astfel de confruntare – notează Saint-Simon – poate fi prevenită, înlăturată prin „asociaționism“ – de unde și numele teoriei lui Saint-Simon, „asociaționismul“. În acest asociaționism, gânditorul francez vedea practic trecerea de la anarhie la o anume programare, coordonare am spune astăzi la nivel macroeconomic, a dezvoltării economice și sociale a societății. Sunt idei ce mi se par relativ corecte, cu atât mai mult în condiții de criză.

Din gândirea lui Saint-Simon se relevă împărțirea societăților în oameni productivi, lucrativi, util social, pe de o parte, și paraziții ce trăiesc pe spinarea primilor, pe de altă parte. Aceștia se confruntă continuu, primii reușind doar să amelioreze stările și nu să înlăture neajunsurile. O asemenea luptă – afirma Saint-Simon – va continua până când exploatarea va fi abolită și fiecare va obține venitul său necesar traiului din munca sa. Într-un asemenea cadru, reprezentat elocvent de sintagma „de la fiecare să se pretindă după capacități și fiecăruia să i se dea după muncă“, asociaționismul promovat de gânditorul francez nu presupunea desființarea proprietății private, ci, dimpotrivă, menținerea acesteia, concordantă cu însuși „individualismul“ ca atare al viitorului, ce nu putea fi desființat.

Sunt relevante cel puțin trei concluzii din această analiză sumară a concepției lui Saint-Simon. Anume:

a) deși a restrâns sfera utilității activităților scoțând, uneori, în afară, dintr-un anume punct de vedere, organismele coordonatoare pe care, dintr-un alt punct de vedere, le considera strict necesare, Saint-Simon pune un mare și real accent pe utilizarea cât mai mult a oamenilor, pe activitatea lor;

b) dintr-o perspectivă largă, Saint-Simon – în zorii unui nou veac ce avea să propulseze omenirea într-un notabil teritoriu de civilizație economică – s-a vădit a fi adeptul industrialismului, al spiritului novator, al tehnicii și activităților moderne;

c) a fost un adept al evoluției și nu al revoluției sângeroase. Oricum, preluarea lui de către Marx ca geneză a gândirii sale pare numai în parte justificată, iar în parte anulată de către nobilul, moralul și poate sentimentalul Saint-Simon, veritabil „cavaler al dreptății“, în raport cu care tiparul revoluției marxiste a fost departe.

În jurul „patului său de moarte“, toți discipolii săi, care-i priveau gândirea aproape ca o religie, au jurat să-i continue opera. Și ce putea să fie mai bun pentru aceasta decât un ziar, o publicație, anume „Le producteur” („Producătorul“), în care continuatorii săi vor urmări să explice, să completeze, să dezvolte ideile sale, uneori disparate, într-o doctrină bine consolidată, cu mare reverberație? Și iată, ne spune G. Cardier-Rey, debutul aventurii concepției, ideilor, tezelor lui Saint-Simon, în timp. O aventură de un tip aparte care va continua până în zilele noastre și, firește, va continua și mai apoi...

Dintr-o astfel de perspectivă, apare ca fiind relativ paradoxală preocuparea unor decidenți de „a da cu barda“ în bugetari și de a acționa cu o mult prea multă „timiditate“ în ce privește relansarea producției naționale și (re)capitalizarea ei, diminuarea sensibilă a importului produselor agricole, funcționarea unui sistem bancar eficient social etc. Și în această ultimă direcție - mai ales în această ultimă direcție, trebuie puse accente fundamentale. Sunt importante toate felurile de munci. Nu întâmplător, Mihai Eminescu scria: „Blestemul din Biblie – «în sudoarea frunții tale îți vei câștiga pâinea» n-a fost un «Blestem» ci o binecuvântare“. Are dreptate poetul nostru național. Să creăm - să stimulăm crearea - a cât mai multor locuri de muncă ca oamenii să poată, și să aibă unde lucra. Iată un rol esențial al activității factorului public..

Acesta nu trebuie să se substituie managerilor, dar cât de mult poate, trebuie să le netezească drumul.

Bibliography

1. Marc Blang, *La penseé économique / Economical Thinking*, Ed. Economica, Paris, 1999.

2. Gabrielle Cardier-Rey, *Saint-Simon veut mettre la France au travail / Saint-Simon wants to put France to work*, Historia Thématique, nr. 18, mars-avril 2009, Paris.

3. Dan Popescu, *Istoria gândirii economice din antichitate până la sfîrșitul sec. XX / History of Economical Thinking*, Ed. Continent, Sibiu-București, 1999.

4. François Perroux, *La continuité de la penseé économique / The Continuity of Economical Thinking*, Domat, Paris, 1938.